

Əhsən RƏHMANLI
Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

İlqar ƏLİYEV
AMK-nın dosenti
Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

AZƏRBAYCAN QARMON İFAÇILIĞI SƏNƏTİNDƏ MUĞAM

***Xülasə:** Məqalədə muğam janrının Azərbaycan qarmon ifaçılığında mühüm, əhəmiyyətli və layiqli yer tutmasından danışılır. Qeyd olunur ki, qarmon sənətimizin formalaşdığı dövrdən başlayaraq sənətkarların muğama yaradıcı münasibətinin nəticəsi olaraq bu janr qarmonda daim yüksək səviyyədə ifa olunmaqda və öz təsir gücünü göstərməkdədir.*

***Açar sözlər:** muğam, qarmon ifaçılığı, radio, televiziya, səhnə*

Muğam qədim Şərqi ortalq musiqisi sayılır. Bu zəngin musiqi bütün tarixi dövrlərdə şərqlilərin mənəvi dünyasını təmin etmişdir. Muğam ulu əcdadlarımızın yaratdığı və gələcək nəsillər üçün ərməğan etdiyi ən zəngin xəzinədir. Muğam qədim dövrdən xəbər verən, uzaq və yaxın keçmişimizi özündə əks etdirən, bu günümüzə səsləşən və gələcəyə cəsarətlə addımlayan musiqi janrıdır. Orta əsrlərdə Şərqi böyük dühaları muğamın hikməti, təsiri barədə fikirlər söyləmiş, onun fəlsəfi anlamını açmağa çalışmış və risalələr yazmışlar. Əl Kindi, Əbunəsir Fərabi, İbn Sina, Səfiəddin Ur-məvi, Nizami, Nəsimi, Əbdülqadir Marağai, Cəlaləddin Rumi, Hümam Təbrizi, Qüt-bəddin Şirazi, Nurəddin Əbdürrəhman, Əbdüləziz Marağalı, Əbdürrəhman Cami musiqi, muğam haqqında qiymətli fikirlər söyləmişlər. Xalq şairi B.Vahabzadə (1925-2009) "Muğam" poemasında muğamların incə mətləblərini, xüsusiyyətlərini, insanın daxili aləminə təsirini göstərmiş, zənginliklərlə dolu bu janrın fəlsəfi anlamını açmağa çalışmış və müəyyən məsələlərə nail olmuşdur (1, s.125-211).

Muğam Şərqi xalqlarının həyat və məişətinə sirayət etmiş düşüncə tərzi olaraq onların mənəviyyatına hopmuşdur. Muğam kamilliyə gedən yolun başlanğıcıdır, həyatı, kainatı dərk etmək üçün Allah tərəfindən insanlara verilmiş vasitədir. Dünya şöhrəti qazanan, sevilən muğamlarımız çoxçalarlı və zəngin qədim ənənələrə söykənir. Muğamların hərəsinin öz emosional xüsusiyyətləri, qüdrəti vardır. Təsədüfə deyildir ki, Azərbaycan muğamı YUNESCO tərəfindən bəşəriyyətin mədəni irsinin şah əsərləri siyahısına salınıb. Əlbəttə, muğamın geniş şəkildə tanınmasında, Azərbaycan muğamının dünyaya yayılması və dərindən sevilməsində ölkəmizdə müntəzəm keçirilən muğam müsabiqələrinin mühüm rolu olmuşdur. Hər dəfə gənc istedadların üzə çıxarılması, yeni-yeni gənc xanəndələrin yetişməsi muğama yeni nəfəs, güc, təpər gətirir və təzə tərəvət bəxş edir. Bakıda təşkil olunan Beynəlxalq Muğam Müsabiqələri də bu işdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Muğam tarixən şifahi-professional ənənələrə əsaslanmış, nəsil-dən-nəslə ötürülərək inkişaf etmiş və yaşamışdır. Görkəmli musiqişünas alim Ramiz Zöhrəbov (1939-

2017) qeyd edir ki, Azərbaycanda şifahi-professional musiqi həyatının yeni dövrü XIX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu dövrdə Zaqafqaziyada mədəniyyət və incəsənət sürətlə yayılmağa başlamışdı. Xalqların mədəni əlaqələri daha da genişlənir, Azərbaycanın bir sıra mərkəz şəhərlərində (Şuşa, Şamaxı, Bakı, Naxçıvan) musiqi salonları və məclisləri öz fəallığını artırır, çalğıçılar dəstəsinin, sazandaların, aşığılar ansamblının iştirakı ilə musiqi gecələri, xalq şənlikləri və bayramlar təşkil edilirdi. Şifahi-professional musiqi nümunələri (muğam, dərnamə, təsnif, rəng) toy-düynələrdə, ailə şənliklərində, bayramlarda səslənir və sənətsevərlər bu kimi məclislərə xüsusi dəvət olunmuş xalq-professional musiqiçilərinə - xanəndələrə və onları müşayiət edən sazandalar ansamblına böyük maraqla qulaq asırdılar (3, s.21). XX əsrin əvvəllərindən etibarən qarmon sazandalar dəstəsi ilə birlikdə çalınmağa başlamış, öz ecəzkar səsi ilə qəlblərə yol tapmış və sevilmişdir. Qarmonda xalq oyun havaları, dərnamə, rəng, diringi ilə bəhəm muğamlar da çalınmışdır.

Qeyd olunmalıdır ki, qarmon ifaçılığı sənətinin ən mühüm tərkib hissələrindən biri də muğam ifaçılığıdır. Qarmonda muğam ifaçılığına yiyələnmək üçün öncə muğamın tarixi ilə tanış olmaq lazım gəlir. Muğam janrı instrumental ifaçılığımızda mövcud olmaqla, daim inkişaf etməkdə və yaşamaqdadır. Muğamlarımız milli çalğı alətlərimiz tar, kaman, ud, qanun, balaban, ney və zurnada, həmçinin Avropa alətlərindən musiqimizə daxil olmuş skripka, klarnet və qaboyda gözəl səsləndiyi kimi qarmonda da çox məzmunlu və zəngin çalarlı səslənir. Hələ XIX əsrin sonlarında, XX əsrin əvvəllərində ifaçılar diatonik qarmonlardan istifadə edərkən çətinliklə olsa belə, muğamları bu alətin imkanlarına uyğun şəkildə çalırdılar. Xromatik, tam imkanlı qarmonlarımız meydana çıxdıqdan sonra ifaçılar peşəkar sənətkar kimi yetişərək muğamlarımızın hamısını çalmaqla imkanına nail oldular. Qarmon ifaçılığı sənətinin ən mühüm tərkib hissələrindən biri muğamdır və bu alətin spesifik cəhətləri, imkanları bu zəngin janrın ifasına tam imkan yaradır.

Azərbaycan qarmonu bütün dövrlərdə çalğı yolu öz səslənməsi tembrilə fərqlənib və seçilib. Musiqimizin əsas və aparıcı janrı muğam olduğu üçün hər bir zaman Azərbaycan qarmonunda muğam ifa olunmuşdur. Muğam incə, zərif emosional duyğularla, o cümlədən bəzəkli xallar, xırdalıqlarla (tremolo), bacarıqlı barmaq oynatmaları, cəld sıçrayışla, sürüşdürmələrlə, melizmlərlə, bəzən lal barmaqlarla ifa olunduğu üçün qarmonumuz belə zəngin çalarlarla səslənir və nəinki vətənimizdə, hətta dünyanın çox ölkələrində qəbul olunur, seçilir və sevilir (5, s.12).

El şənliklərimizin, toy bütətimizin aparıcı, əsas çalğı aləti olan qarmonda muğamlarımız həm instrumental şəkildə çalınmış, həm də xanəndələr müşayiət olunmuşdur. Ustad xanəndələrimiz Xan Şuşinski, Musa Şuşinski, Əbülfət Əliyev, Eynulla Cəbrayılov, Yaqub Məmmədov, Ağabala Abdullayev, Mütəllib Mütəllibov, Veys Hacıyev, Rübabə Muradova, Ramiz Hacıyev, İldırım Həsənov, Şahmalı Kürdoğlu, Qulu Əsgərov, Süleyman Abdullayev, Teymur Mustafayev, Baba Mahmudoglu, Sabir Mirzəyev, Sabir Novruzov, Məmmədbağır Bağırzadə, Zaur Rzayev və Sabir Əliyev toylarda qarmonçaların müşayiətilə muğamlar oxumuşlar (7, s. 669).

Səhnələrdə, televiziya və radioda xanəndələr dəstgah-muğamları xalq çalğı alətləri ansamblının müşayiətilə oxuyarkən onları ənənəvi qaydada tar-kaman müşayiət etsə də, ayrı-ayrı şöbələr və guşələr qarmonçalana həvalə olunmuşdur. "Zabul-

Segah"da "Zabul" və ya "Segah", "Şahnazda", "Rast"da "Dilkeş", "Çahargah"da "Bəstə-nigar"və ya "Müxalif", "Mirzə Hüseyn Segahı"nda "Segah mayəsi" və ya "Zil Segah", "Haşım Segah"da "Zil Segah", "Şur"da "Şur-Şahnaz" və ya "Sarənc" qarmon ifasında səslənmişdir. Ən çox hallarda "Segah" şöbələri qarmonçalana həvalə edilmişdir.

Ustad qarmonçu Əhəd Əliyev (1893-1942) "Segah"ın və "Bayatı-Qacar"ın qarmonda klassik üslubunu yaratmışdır. Onun davamçıları Teyyub Dəmirov, Məmməd-ağa Ağayev, Məmmədhüseyn Salamov, Hacıbala Dadaşov, Əli Quluyev, Rza Şıxlarov, Səfərəli Vəzirov, Abbas Abbasov, İsfəndiyar Coşqun (Bərxu), Səttar Hüseynov, Əflatun Ağayev və digərləri bu iki muğamı daim ifa edirdilər.

Tarixə nəzər salsaq görürük ki, görkəmli musiqi xadimlərimiz, bəstəkarlarımız qarmon ifaçılarının bilik və bacarığından, ifaçılıq qabiliyyətindən bəhrələnmişlər. Reynhold Qlier (1874-1956) “Şahsənəm” operası üzərində işlərkən Qarabağa gedib orada Kərbəlayi Lətifin (1876-1951) ifasında muğamları və 30-a yaxın el mahnıları nümunəsini öyrənmiş və nota yazıb götürmüşdü. Görkəmli bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli (1907-1976) isə 1936-cı ildə “Qız qalası” baletini yazarkən məşhur rəqqasə Qəmər Almaszadə ilə birlikdə Şuşa şəhərinə, Kərbəlayi Lətifin yanına gedir. Kərbəlayi Lətif onlara Şuşanın məşhur rəqqasələrinin oyun texnikası, milli oyun havaları haqqında ətraflı məlumat verir və muğamlar ifa edir (9, s.237).

Dahi bəstəkar, musiqiçilərimizin hamisi Üzeyir Hacıbəyli (1885-1948) qarmon sənətinə dəyər verir, ifaçıların qayğısına qalırdı. O, mahir qarmon ifaçısı Kərbəlayi Abutalıb Yusifovun (1884-1937) da ifasını çox bəyənir və qiymətləndirirdi. Üzeyir bəy bir dəfə konservatoriyanın zalında qarmon ifaçılarının müsabiqəsini təşkil etmiş və birinci yerə Abutalıb Yusifovu layiq bilmişdi (7, s.301-302). Müslüm Maqomayev (1895-1937) “Şah İsmayıl” operasını yazarkən Əhədin evinə gəlib onun “Segah”ını döndə-döndə dinləmiş, nota salmış, simfonik orkestrin ifasına gətirmişdir. Operada Şah İsmayıl və Gülzarın görüş səhnəsi var. Simfonik orkestr “Segah” çalır, Şah İsmayıl Gülzarın çöhrəsinə tamaşa edərək dövrə vurur (9, s.45).

Ustad xanəndə Xan Şuşinski (1901-1979) də qarmon sənətini çox sevir və ifaçılarla əlaqədə olur, onların müşayiəti ilə oxuyurdu. Kərbəlayi Abutalıbın ifası onun da nəzər-diqqətini cəlb etmişdi. Odu ki, sonralar da onu həmişə hörmətlə yad edirdi: “Mən 50 il musiqi məclislərində çalıb-çağırmışam. Bu müddətdə tanıdığım ən istedadlı və kamil ifaçılardan biri də Abutalıb idi. Bu adamın xəmiri musiqi ilə yoğrulmuşdu. Mən onun çalğısından doymazdım. Abutalıb bir havanı yüz dəfə çalsa belə, adama xoş gəlirdi. Çünki hər çalğısında adama yeni hiss aşılayırdı. Onun “Segah”da vurduğu barmaqlar yadıma düşəndə ürəyim titrəyir” (9, s. 4).

Televiziya və radio konsertlərində xanəndələrimiz xalq mahnılarının, təsniflərin əvvəlində və ya bəndlər arasında muğam oxuyarkən onları qarmonla müşayiət etmişlər. Qarmonun gözəl, təsirli səsi müğənnilərə xüsusi ilham verərək onların oxuduqlarını daha da cazibədar edirdi. Hazırda radio və televiziyanın fondunda xalq çalğı alətləri ansamblları xanəndələri müşayiət etdikdə qarmon sololarına kifayət qədər yer ayırır. Professor, vokal sənətimizin nadir incisi Bülbül (1897-1961) "Qara tellər" xalq mahnısını oxuyarkən ortada qarmonçu Teyyub Dəmirov (1908-1970) onu müşayiət edərək "Bayatı-Kürd" çalır. Rübabə Muradova (1933-1987) "Gəl bizə, yar" xalq mah-

nısını ifa edərkən orada Avtandil İsrailov "sol" mayəli həddən artıq təsirli "Segah" çalmışdır. Qədir Rüstəmov (1936-2014) Zöhrab Abdullayevin "Olmaz-olmaz" mahnısını oxuyarkən Avtandil İsrailov məzmunlu və çox dəyərli çalğı ilə "Segah" təqdim etmişdir. Televiziyaadakı canlı çıxışında Qədir Rüstəmov "Sona bülüllər" xalq mahnısını yana-yana oxuyarkən, adını qeyd etdiyimiz mahir qarmonçalan yanıqlı "Segah" ifa etmişdir.

A.İsrailov Q.Rüstəmovun radiomuzun fondunda qorunan və səsləndirilən "Çahargah" muğam-dəstgahında "Muxalif" şöbəsini və "Məxlut" guşəsini ustalıqla ifa etmişdir. O, bu cür muğam ifalarını Baba Salahovun Teleradio Verilişləri Komitəsində rəhbərlik etdiyi xalq çalğı alətləri ansamblında çalışarkən yerinə yetirmişdir. A.İsrailov 1980-1990-cı illərdə SSRİ xalq artisti, dünya şöhrətli müğənni Zeynəb Xanlarovanın rəhbəri və solisti olduğu instrumental ansamblın üzvü olarkən, onun oxuduğu mahnılarda zəngin çalarlı muğam müşayiətləri etmişdir.

Baba Salahovdan (1923-1982) yadigar qalan "Araz" xalq çalğı alətləri ansamblında Avtandil İsrailovdan sonra əsasən ən çox çalışan Əhliman Zabitoğlu olmuşdur. O, da bu ansamblın müşayiətilə muğam dəstgahında xanəndələri ayrı-ayrı şöbələr və guşələrlə müşayiət etmişdir. Başqa ansambllarda da bədii rəhbərlərin göstərişi ilə qarmonçalarımız müğənnilərin muğam oxumalarını daha rəvnəqli etmişlər.

Radio və televiziyanın fonotekasında qorunan, istifadə olunan çoxsaylı lent yazılarında muğam və ya təsniflərimizin ifası zamanı xalq çalğı alətləri ansambllarında çalışan qarmonçalarımızdan Teyyub Dəmirov, Məmmədağa Ağayev, Səttar Hüseynov, Musa Həsənov, İsfəndiyar Coşqun, Teyyub Teyyuboglu, Zakir Mirzə, Avtandil İsrailov, Abutalıb Sadıqov, Hüseyn Həsənov, Xeyrulla Dadaşov, Əsgər Həsənov, İslam Süleymanov, Vaqif Əsədov, Kamil Vəzirov, Gövhər Rzayeva, Əhliman Zabitoğlu, Faiq Süleymanov, Baxışəli Əliyev, Cavanşir Məmmədov, Əhsən Rəhmanlı, Şəmsi Ağamalıyev, Ənuşirəvan İsrailov, Tahir Zakirov, Adil Zülfüqarov, Şakir Qasimov, Dadaş Dadaşov, Natiq Babayev, Natiq Mirzəyev, Vaqif Bağirov, Oqtay Bayram və Qulam Nəzərov xanəndələrimizi müşayiət etmişlər (7, s.670).

AzTV-də xalq artisti, ustad xanəndə Əbülfət Əliyevin konsertlərinin əksəriyyəti fonotekaya daxil edilmişdir. Belə konsertlərin birində o, "Şüştər təsnifi" oxuyur və ikinci bənddə "Segah" pərdələrinə keçid hissədə muğam oxuyur. Onu bütünlüklə qarmonda Tahir Zakirov ustalıqla müşayiət edir və solo muğam çalır.

Azərbaycan qarmonunda muğamlar istər xanəndələrin müşayiətində, istərsə də instrumental muğamlar şəklində əzəmətli, özünəxas zəngin çalarlı, şirin xallarla səslənməkdə, dinləyicilər və tamaşaçılar tərəfindən sevilməkdədir. ifaçılıq dövründə istər səhnələrdə, istər toy məclislərində, istərsə də xarici ölkələrdəki konsertlərdə (İsveçrədə, Fransada, Tunisdə, Türkiyə və İranda) və ya festivallarda qarmonda çanan muğamlar sevgi və hərarətlə qarşılanmışdır.

Qarmonda muğamlar çalınarkən ifaçılarımız ona xüsusi xallar vurur, yaraşlıq verir, şirin xallar, cazibədar gəzişmələr edirlər. Muğam ifası üçün bu alətin kifayət qədər imkanları vardır. Şərq musiqisinin, muğamların canı elə cürbəcür bəzəklərdə, gəzişmələrdə, incə, təsirli xallarda, melizimlərdədir. Hər muğamın öz xüsusiyyəti, öz xarakteri, öz təsir qüvvəsi, öz məqam sistemi, tonallığı olduğu üçün onların ifa tərzində müxtəlifdir. Muğam bəzəkləri, xallar qəmli, kədərli olub insanlarda dalgınlıq yarada

və ya sevinc, coşğunluq, xoş ovqat bəxş edə bilər. Muğam ifası hər ifaçının ürəyi, duyumu, duyğuları, könül istəyi, ovqatı, qəlb çırpıntısı, onun iç dünyası, daxili aləmi, mənəviyyəti, sevgisi, məhəbbəti, sevinci və kədəri ilə bağlı, insanın ehtirası, ruhuyla bağlı bir məfhumdur. Muğamlar hər bir ifaçıda müxtəlif səpgili, özünəməxsus və bənzərsiz səslənir. Sadaladığımız incəliklər muğamların hikməti, sirləri, açılmamış kodları, göylərlə təması, kainatla əlaqəli olması ilə bağlıdır (7, s.670). Bununla belə ayrı-ayrı ifaçı eyni muğamı müxtəlif cür səsləndirir. Bunu istər sənətsünaslar, musiqi xadimləri, istərsə də duyumlu dinləyicilər və tamaşaçılar ayırd edirlər.

Sənətsünashıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, respublikamızın əməkdar artisti Zakir Mirzəyev çap etdirdiyi "Azərbaycan qarmonu" kitabında ustad qarmonçalanlar Əhəd Əliyevin, Teyyub Dəmirovun və özünün ifa etdiyi "Segah" muğamını nota yazmış və müqayisəli təhlillər aparmışdır (6, s.59-69).

Qarmonçalanların ifasında lentlərə yazılan və Azərbaycan radiosunun fonduna daxil olan muğamlar:

1. Əhəd Əliyev – "Segah" (onun qrammofon valına yazılmış bu ifası radio fondu üçün lentə köçürülmüşdür)
2. Teyyub Dəmirov – "Rast", "Şur", "Bayatı-Qaçar", "Zabul-Segah", "Çahargah", "Bayatı-Şiraz", "Orta Segah"
3. Məmmədağa Ağayev – "Şur", "Çahargah", "Segah", "Hümayun", "Bayatı-Qaçar"
4. Qızxanım Dadaşova – "Zabul", "Şahnaz", "Segah"
5. Səfərli Vəzirov – "Çahargah", "Zabul-Segah"
6. Abbas Abbasov – "Zabul", "Bayatı-Qacar", "Bayatı-Şiraz", "Rəhavi"
7. İsfəndiyar Coşqun – "Hümayun", "Segah"
8. Məmmədhüseyn Salamov – "Bayatı-Qacar"
9. Zakir Mirzəyev – "Segah" (s.198-203), "Zəmin-xara", "Bayatı-Şiraz", "Hümayun", "Mahur", "Çahargah", "Şur", "Şahnaz", "Şikəstəyi-fars"
10. Avtəndil İsmayılov – "Bəstə-nigar", "Zabul-Segah"
11. Teyyub Teyyuboglu – "Şüştər", "Zabul", "Çahargah"
12. Abutalıb Sadıqov – "Segah"
13. Fərahim Sadıqov – "Hümayun"
14. Əsgər Həsənov – "Segah"
15. Aslan İlyasov – "Segah"
16. Hüseyn Həsənov – "Rast"
17. Gövhər Rzayeva – "Segah", "Zabul"
18. Kamil Vəzirov – "Zabul"
19. Əhliman Zabitoglu – "Segah"
20. Əhsən Rəhmanlı – "Dilkeş"
21. Təvəkkül Tağıyev – "Zabul"
22. Nəhməd Hüseynov – "Çahargah", "Bayatı-Qacar", "Segah", "Bayatı-İsfahan", "Zabul", "Dilkeş", "Rəhavi" (7, s. 674)

Instrumental muğamlar radionun fonduna yazılarkən və televiziya da ifa olunarkən vaxt həddi qoyulurdu. Yəni bu ifalar 5-8-10 dəqiqə müddətinə sığışdırılır. Buna görə də ifaçı fikrini cəmləşdirib muğamı dəstgah şəklində deyil, bir və ya iki-üç

şöbədən ibarət çalmalı olurdu. Əks təqdirdə fonda qəbul olunmurdu. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra instrumental müğamların yazılışının vaxt həddində fərq oldu. Məhdudiyyət xeyli azalmışdı. 20 yanvar faciəsi ildönümləri üçün yazılan instrumental muğamlarda vaxt həddi artırılmışdı. Lakin bu tədbirlərdə qarmonda ifa olunan muğamlar səsləndirilmirdi.

Təqdim etdiyimiz siyahıdan da bəlli olur ki, sənətkarlarımız ifada muğamlardan ən çox "Zabul" və "Segah"a üstünlük vermişlər. Əlbəttə, bunun obyektiv səbəbləri var. Adını qeyd etdiyimiz muğamlar Azərbaycan qarmonunda daha dolğun, məzmunlu, təsirli, emosional səslənir. Digər tərəfdən həmin muğamlar xalqımızın ruhuna daha yaxındır. Hazırda öz ustad dövrünü yaşayan, virtuoz qarmon ifaçısı Zakir Mirzəyev gənclik çağında, 1970-ci ildə Azərbaycan radiosunun fondu üçün "Segah" çalmışdı. Bu ifada aşırıb-daşan istedad, yüksək ifaçılıq bacarığı, böyük yaradıcılıq təxəyyülü, geniş improvizə qabiliyyəti, qeyri-adi təb, yüksək ilham və həssas musiqiçi ürəyinin döyüntüləri var. Burada yüksək eşq və ülvə məhəbbət vardır. Zakir Mirzə bu muğamla sanki zəngin Azərbaycan xalısı toxuyur. Bu gün onun repertuarında bütün muğamlarımız səslənir. Zakirin muğam ifaçılığında dəniz qədər genişlik, səma qədər aydınlıq, yurda, torpağa bağlılıq, vətənə, xalqa sevgi nəzərə çarpır. Onun muğam yaradıcılığında ulularımızdan qaynaqlanıb gələn genetik kodlar vardır.

Səhnələrdə, toy şənliklərində isə qarmonçalarıımız muğamları dəstgah halında çalmaq imkanı əldə edirlər. Bu zaman vaxt imkanı geniş olduğu üçün ifaçılarımız muğamların şöbə və guşələrində daha çox gəzişmələr etdikləri üçün, böyük həcmli muğamlar çala bilirlər.

Muğamlarımızın qarmon ifaçılığında daha geniş şəkildə təşəkkül tapmasında bu ixtisasın tədrisinin çox böyük rolu olub. Belə ki, uşaq musiqi məktəblərində kiçik həcmli muğamlar və ya əsas muğamlar 2-3 şöbədən ibarət öyrədilsə, kolleclərdə və ali təhsil ocağında dəstgah şəklində tədris olunur. Təbii ki, bütün bunlar qarmon sənətində muğam bilgisinin artmasına və bu ifaçılıqda muğamın özünə daimi yer alaraq təşəkkül tapmasına gətirib çıxarmışdır. XX əsrin 20-ci illərindən muğamlarımızın notlaşması başlayıb və bu uğurlu iş indi də davam etməkdədir. Dərs vəsaitlərində muğamların və zərbi-muğamların notlaşmasının da bu janrın tədrisinə öz müsbət təsirini göstərməkdədir (4, s.63).

Bu bir faktdır ki, qarmon ifaçılığı sənətində muğam janrı özünə daimi, möhkəm və layiqli yer tutmuşdur. Həqiqətən də, qarmon sənətimizi muğamsız təsəvvür etmək mümkün deyildir. Milli Azərbaycan qarmon sənətinin başqa xalqların qarmon ifaçılığından fərqli və üstün cəhətlərindən biri də zəngin muğam ifaçılığıdır. Muğamlarımız Azərbaycan qarmonunda özünəxas çalarla, təsirli və həddən atıq gözəl səslənməklə daimi dinləyici və tamaşaçı sevgisi qazanmışdır. Bütün mahir ifaçılarımız qarmonda muğamlarımızı ustalıqla səsləndirirlər. Əminik ki, Azərbaycan muğamları ustad qarmon ifaçılarının və gənc qarmonçaların repertuarını daim bəzəyəcək və bu zəngin sənətdən bəşər övladlarına zövq bəxş olunacaqdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. II cild, B.; Öndər, 2004, 320 s.
2. Musazadə R. Qədim muğamlar. B.; MBM, 2013, 124 s.
3. Zöhrabov R.F. Muğam. B.; Azərənəşr, 1981, 119 s.
4. Həşimov A.H. 10 zərb-muğam. B.; 2007, Zərdabi, MMC, 63 s.
5. Sadıqov F.B. Qarmon ifaçılığında muğam. B.; Adioğlu, 2013, 140 s.
6. Mirzəyev Z.Q. Azərbaycan qarmonu. B.; Adiloğlu, 2005, 159 s.
7. Qarmon ifaçılığı sənəti və onun Azərbaycanda tədrisi. B.; MBM, 2014, 704s.
8. Rəhmanlı Ə.M. Zakir Mirzə zirvəsi – 75 il bəhrəsi. B.: Ecoprint, 2018, 424 s.
9. Şuşinski F.M. Azərbaycan xalq musiqiçiləri. B.; Yazıcı, 1985, 478 s.

Ахсан РАХМАНЛЫ

Доктор философии по искусствоведению

Ильгар АЛИЕВ

Доцент АМК

МУГАМ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВЕ НА ГАРМОНИ

Резюме: В представленной статье освещается важная роль мугама в азербайджанском исполнительском искусстве на гармонии. Отмечается, что жанр мугама оказал большое влияние на формирование и развитие высокого исполнительского искусства на гармонии.

Ключевые слова: мугам, исполнение на гармонии, радио, телевизия, сцена

Ahsan RAHMANLI

PhD in art history

İlqar ALIYEV

Associate Professor of AMK

MUGHAM IN THE ART OF AZERBAIJANI GARMON

Summary: The article talks about the important, significant and worthy place of the mugham genre in Azerbaijan's performance field. It is shown that, since the formation of our musical art, the artists have always been performing at the highest level and demonstrating their influence as a result of the creative and creative attitude of mugham to artists.

Key words: mugham, folk dance, radio, television, scene

Rəyçilər: pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Fərahim Sadıqov
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Zakir Mirzəyev